

Časový tlak v přijímačkových testech znevýhodňuje přemýšlivé žáky

Rozhovor s Danielem Münichem

ČERVENEC 2024

LN: Letošní přijímačky na střední školy ukázaly, že uchazečům dělá potíže porozumění textu a příklady v podobě zjednodušení matematických výrazů. Úspěšnost tu byla i pod 30 procenty. Co nám výsledky naznačují?

Dělat závěry o školství a kvalitě výuky na základě jednotných přijímacích zkoušek je ošemetné. Tyto testy nejsou určeny ke zkoumání toho, jak dobře a co české školy učí. Přijímačkové testy Cermatu jsou primárně určeny k tomu, aby žáky rozřadily na střední školy.

Míru čtenářských dovedností žáků na základních školách ověřují mezinárodní testy PIRLS, přírodovědeckou gramotnost pak mezinárodní projekt TIMSS. Jenže v Česku tomu dostatečně velkou pozornost nevěnujeme. Bohužel. Například projektu TIMSS určeného pro žáky osmých tříd základních škol jsme se – z pro mě neznámých důvodů – už patnáct let nezúčastnili. Takže o stavu a trendech nevíme zhola nic.

LN: Přesto ale – lze odhadnout, nakolik čeští školáci čtou?

V Česku se tento typ výzkumů, srovnatelných v čase a ve vazbě na čtenářskou gramotnost, nedělá. Znovu zdůrazním – bohužel. Dle mého děti čtou, ale jejich čtení má jiný charakter než dříve. Většinou čtou něco z obrazovky, nikoliv z papíru. Vesměs jde o kratší slovní útvary, než aby listovali v knihách. Odhaduji, že u nich převládá oslabená schopnost vázat na sebe delší řetězec myšlenek zachycených v textu.

LN: Jak hodnotíte testy státní organizace Cermat, které připravuje jak pro přijímačky na střední školy, tak pro maturity?

Na jejich absolvování je dle mého velmi přísné časové omezení, což zvyšuje nervovou zátěž. V mozku dítěte se pak mohou odehrávat úplně jiné věci, než když je v klidné situaci. Stres zpravidla působí negativně a na různé děti různě, mnohé přestanou přemýšlet

normálně. Jsem přesvědčen, že tvrdé časové omezení v těchto testech výrazně znevýhodňuje děti přemýšlivější. Ty se spíše než podle drilu snaží otázky řešit rozumem. Moudrost či chytrost totiž nespočívá ani tak v tom, že něco udělám rychle, nýbrž v tom, že jsem schopen vyřešit něco, s čím jsem se dříve nesetkal. Jenže na nějaké velké přemýšlení u testů zrovna moc času není. A když k tomu přidáte i onu nervozitu, je zaděláno na malér. Ve slovní úloze v matematickém či přírodovědném testu mohou mít čtenářsky slabší děti problém dostatečně rychle pochopit, na co se jich úloha ptá. Ke hříchu přitom právě tyto testy rozhodují o budoucnosti dítěte. Překvapuje mě, že tomu u nás nevěnujeme větší výzkumnou i jinou pozornost.

Jak by se to, co říkáte, dalo ověřit?

Celkem jednoduše. V experimentu byste žáky náhodně rozdělil do dvou skupin. Test by byl totožný. Zatímco první skupina by měla na jeho vypracování hodinu, ta druhá dvě, jedna by byla podrobována stresu, druhá nikoliv. Poté by se výsledky porovnal. Nevěřím, že by obě skupiny dopadly stejně. Na základě výsledků bychom se mohli zodpovědně rozhodnout, zda poskytneme na složení testu více času, či jestli je nestavět úplně jinak. A pozor – nikdo se doposud nezabýval ani tím, nakolik a zda vůbec přijímací testy nějak předvídají úspěch v dalším studiu.

Jaký by byl nejvhodnější model přijímaček na střední školy?

Předně je nezbytné, aby se co nejrychleji přiblížila struktura nabídky a poptávky středních škol, a to i regionálně. Přijímačky dnes primárně řeší problém, jak rozdělit nedostatková místa na některých školách. O budoucnosti mladého člověka rozhoduje jeden test absolvovaný během jediné hodiny. A pokud se nepovede, žák může skončit na úplně jiné škole, než která by mu sedla. Srovnat strukturu nabídky s poptávkou je však práce na pět, deset let. A nerozhoduje o tom až tolik resort školství, jako spíše krajská politika. Avšak stát zastoupený ministerstvem může nastavit cíle a motivovat kraje, aby k nim začaly směřovat nezbytné peníze.

Když hovoříte o narovnání nabídky s poptávkou, jak by to podle vás mělo vypadat?

Dle mého by určitě mělo být více čtyřletých gymnázií. To však není nic objektivního. Mělo by také dojít ke snížení počtu oborů středoškolského studia. Papírově jich existují téměř tři stovky, reálně více než dvě stě, což je pořád strašně moc fragmentované. Úzké obory je zapotřebí rozpustit do širších skupin a jejich různé kombinace by měly být nabízeny během studia. Pro příklad: žáci přijatí na technické obory s maturitou by měli mít v prvních dvou letech možnost získávat širší spektrum kompetencí a teprve až od druhé poloviny studia si zvolit zaměření. Jak to odborné, tak i to, zda se připravují spíše k dalšímu studiu na vysoké, či rovnou do praxe. Už proto je žádoucí spojovat menší střední školy pod jedno ředitelství a nabízet uvnitř škol rozmanitější studium, než je tomu dnes.

Také by oproti současné praxi nemělo být až tolik zásadní, aby každý ve svých 15 letech věku musel vědět, co přesně chce v životě dělat.

Jak přesně to myslíte?

Dnes volba střední školy výrazně předurčuje to, zda a kam se bude možno za pár let úspěšně přihlásit na vysokou školu. Řada vysokých škol dnes při přijímačkách žádá od uchazečů specifické znalosti, které je pak stejně teprve budou učit. Na vysoké škole to dnes vyzkouší takřka 60 procent věkového ročníku. Od 15. roku věku se mohou přirozeně změnit osobní priority, dispozice, změnit se za pět deset let může i samotný pracovní trh. Klíčové je tedy umožnit mladým lidem dělat zásadní kariéerně-profesní rozhodnutí co možná nejpozději, zevšeobecnit první roky na střední, a snížit tak velký význam volby oboru v přijímačkách na střední školy.

Je dnes absolvent střední školy dostatečně připravený – vědomostně i prakticky – na pracovní život?

Nedostatky ve vzdělání pro praxi tady byly vždycky a velmi se liší, škola od školy. Nakonec strašně závisí na tom, jaké má škola vedení a jací v ní učí učitelé. Například u technicky zaměřených oborů je z praktického hlediska důležité odlišit dočasná technologická specifika od nadčasových kompetencí. Dobří učitelé to rozlišit umějí. I proto je třeba takové lidi do školství průběžně lákat a udržet je tam. A to se odvíjí i od toho, jak dobře jsou učitelé placeni.

A jsou teď dobře placení?

Dvě dekády byly jejich platy nedostačující, před pár lety se to výrazně zlepšilo a nyní už se situace opět zhoršuje. Nebudou-li platy ve školství konkurenceschopné, ve školách budou zůstat spíše ti, kteří se jinde nedokážou uplatnit – odučí si své, ale nebudou až tolik přemýšlet, zda to žákům v jejich budoucím pracovním i občanském životě něco dá. Jejich absolventi pak v životě tvrdě narazí.

Na středních školách nejde jen o učitele v maturitních oborech. Jde i o kvalitu práce mistrů odborné výchovy na učilištích. Vždyť kdy naposledy jste slyšel, že by se to někde debatovalo, jejich platy či věková struktura? Na řadě učilišť se koncentrují žáci, kteří ve vzdělání svou budoucnost nevidí a jejich rodiče také ne. Díky mezinárodním, bohužel ne našim vlastním, výzkumům víme, že dnes téměř 60 procent žáků, kteří přicházejí na učiliště, nedosahují úrovně funkční gramotnosti potřebné pro plnohodnotný život. Tento podíl se v posledních dvou dekáдах zvyšuje. Ani tomu se však pozornost příliš nevěnuje.

Co se s tím dát dělat?

Mezinárodní srovnání ukazují, že české děti školu a učení rády nijak zvlášť nemají. Vedle vzdělávacích metod za to jistě může i podoba a velký význam přijímaček a s nimi spojené nutné biflování. Školy a vzdělávací metody by se měly víc soustředit i na to, aby mladí lidé odcházeli ze škol do života s láskou ke vzdělávání se a uměli se sami dále vzdělávat. To totiž bude čím dál nezbytnější. Jenže dnes je to tak, že až příliš mnohých opouští školu zejména s velkou úlevou, že už mají učení do konce života za sebou.

Čím je to způsobené?

Dle mě je to vina způsobu výuky. Nezáživný obsah a způsob výuky, dril a stres. Také nám dělá problém identifikovat skrytý talent a rozvíjet potenciál dětí. Samozřejmě to neplatí pro všechny školy a učitele. Pokud talent a nadání v dítěti neodhalí rodiče ani učitelé, nevytvoří pro jeho rozvoj příhodné podmínky – takový talent se pak promarní ke škodě jak toho mladého člověka, tak celé společnosti.

Jakým stylem se tu tedy učí? A co říkáte na častou kritiku, že výuka je mnohdy nudná?

V průměru je na našich školách, druhém stupni a středních školách především, stále kladen neúměrně velký důraz na frontální výuku a sdělování encyklopedický znalostí. To bývá dost nudné. Zároveň je takový způsob výuky pro učitele pohodlnější a po získání rutiny je to pohodlné i pro žáky. Jenže kvůli tomu pak ve školách nezbývá čas na pěstování dalších důležitých kompetencí. To nás opět vrací ke kvalitě práce učitelů, atraktivnosti učitelské profese, a tedy i úrovně učitelských platů, byť nejen jich.

Souhlasíte se známkováním žáků?

Vypovídající hodnota pouhé známky je pro kohokoliv nízká. Navíc z řady našich výzkumů vyplývá, že každá škola má jinak nastavenou přísnost známkování. Srovnatelnost známek tedy končí za zdí té které školní budovy. To žáky i rodiče může hodně mást, třeba i v okamžiku, kdy vybírají střední školu. Za mě je proto žádoucí známky doplňovat o slovní hodnocení. Nicméně i pro ně musí mít učitel či učitelka cit, stojí to mnohem více času. Ale věřím, že se takový způsob hodnocení bude čím dál více prosazovat. Nejenže žákovi a rodičům řekne víc o samotném prospěchu, ale zejména odhalí to, v čem je problém a co je třeba změnit.

Jsou na takový způsob hodnocení učitelé připravení?

Jak kteří. Je to výzva pro pedagogické fakulty a učitelské obory, které by se novými přístupy učitelů k žákům měly intenzivně zabývat – a mnohé už i zabývají. Problém ale může být i jinde. Řada mladých učitelů je ve školách intenzivně konfrontována se starými přístupy k výuce a těžko se s inovacemi prosazují u starších kolegů, mnohdy i u rodičů žáků.

Rozhovor je ke stažení z webu IDEA při CERGE-EI:

<https://idea.cerge-ei.cz/>

Chcete dostávat e-mailem informace o novinkách IDEA?

Napište nám na idea@cerge-ei.cz

Najdete nás také na FB a X

<https://www.facebook.com/ideacerge>

@IDEA_ThinkTank
